

Kristendom og statsmagt

Af Leif Bork Hansen, sognepræst

Allerede med Jesu fødsel markeredes et modsætningsforhold til statsmagten. Jesu familie måtte flygte ud af landet og blev fremmede i Egypten. Der opholdt de sig, til de atter kunne vende tilbage.

Det oprindelige modsætningsforhold til statsmagten

Som voksen blev Jesus i en samtale med en kyndig i jødisk lov og ret stillet spørgsmålet: Hvem er min næste? Altså, hvor går grænsen for, hvem jeg skal hjælpe? Hvor mange er jeg forpligtet overfor? Jesus vender i sit svar forholdet på hovedet og lader den fremmede, en samaritaner hjælpe den jødiske landsmand (Lukas-evangeliet kap.10). Forpligtelsen på næsten gælder altså ikke primært den nation eller etniske gruppe, man selv tilhører. Den går på tværs af disse grænser. I Jesu vision om "den afsluttende dom" er det endda sådan, at han tager den fremmedes, den værgeløses - den udenforståendes parti og siger: "Jeg var nøgen - I gav mig ikke klæder. Jeg var tørstig - I gav mig ikke at drikke. Jeg var syg, fremmed og i fængsel - og I besøgte mig ikke! - Hvad I ikke har gjort imod én af dem, har I heller ikke gjort imod mig" (Mattæus-evangeliet kap.25).

Kampen mellem ret og uret, menneskeligt og umenneskeligt foregår ikke blot i den private sfære men også i det offentlige - i statens regi. Jesus blev jo også - efter anmodning fra jøderne - idømt dødsstraf af Pontius Pilatus, den øverste romerske repræsentant i landet. Denne nævnes direkte i trosbekendelsen, hvor det om Jesus hedder, at han blev 'pint under Pontius Pilatus'.

Oldtiden og den franske revolution

Til belysning af forholdet mellem stat og religion vil jeg inddrage Søren Kierkegaards En literair Anmeldelse (1846). Her anmelder han Thomasine Gyllembourgs (pseudonymt udgivne) novelle To Tidsaldre, hvor fru Gyllembourgs fortæller om den franske revolutions indvirkninger på datidens opfattelse i Danmark i 1790'erne og en tidsalder senere, i begyndelsen af 1840'erne. I sin anmeldelse foretager Kierkegaard en samtidsanalyse og udkaster en skitse over forholdet mellem individ og samfund fra oldtiden og frem til en mulig nyorientering på baggrund af den franske revolution (1789) og sekulariseringen i samtiden.

I oldtiden grupperede man sig omkring den fremragende. De andre betyder ikke noget ("Den Enkelte i Mængden betydede i Oldtiden slet Intet, den Udmærkede betydede alle disse", Samlede Værker 14, 78. 3.udg. 1963). Var oldtiden "dialektisk i Retning af Fremragenhed", så er kristendommen "indtil Videre", siger Kierkegaard, "dialektisk i Retning af Repræsentation", hvilket betyder at "Flertallet anskuer sig selv i den Repræsenterende." Med udtrykket "indtil Videre" mener Kierkegaard, at dette ikke behøver at blive den sidste og endelige opfattelse.

Med den franske revolution vinder en ny idé indpas i europæisk tankegang - nemlig lighedstanken (jvf. Den franske revolutions motto: "Frihed, lighed og broderskab"). Med overordentlig lidenskab - og som det positivt forenende princip - fremførtes idéen om alle menneskers lighed. Dette resulterede i det guddommelige hierarkis sammenbrud. Al øvrighed hentede sin begrundelse i Gud. Den, der satte sig op imod øvrigheden, satte sig op imod Gud (jvf. Paulus' brev til Romerne 13,1-2).

Luthers to regimenter

Martin Luther indførte med reformationen sin berømte skelnen mellem det åndelige og det verdslige regimente. Disse to regimenter styrer Gud - iflg. Luther - med henholdsvis højre og venstre hånd. I kirken styrer Gud med sin højre hånd, med evangeliet, syndernes forladelse. På rådhuset styrer Gud med sin venstre hånd, ved hjælp af sværdet. Denne skelnen må ses i sammenhæng med Luthers opgør med den romerske kirke, med pavens magt. Luther ville bryde dette magtmonopol ved at skelne mellem de to regimenter. Det er det verdslige regimentes opgave - gennem sin magt - at beskytte kirken. Det ydre, synlige beskytter det usynlige, indre.

Men spørgsmålet er, om Luther på den ene side til bunds fik gennemført sin adskillelse af de to regimenter - og samtidig på den anden side om han fik dem ret forbundne. Forbundetheden ligger nemlig i forpligtetheden som den permanent kritiske instans over for vores måde at indrette os på som samfund - den forpligtethed, den fordring om næstekærlighed, der altid går på tværs af de på forhånd fastlagte grænser, som det fremgik ovenfor af lignelsen om den barmhjertige samaritaner.

Luther tænkte i et statisk samfund, og hans teologiske konstruktion kan ikke uden videre overføres til et multietnisk, -kulturelt samfund. Da det ifølge Luther er sådan, at Gud med sin venstre hånd regerer i det verdslige regimente, kan han også sige til den verdslige øvrighed, hvordan den skal handle. Her kan henvises til Luthers berygtede skrifter Mod Tyrken og Jøden (1999), vendt mod muslimer og jøder (udsendt på dansk på Tidehvervs Forlag). Luther er således f.eks. skuffet over, at jøderne ikke har omvendt sig til kristendommen - skønt de har haft 1500 år til det. Derfor foreslår han, at man brænder deres synagoger af (s.196). Luther henviser endvidere til Paulus, der siger, at den, der sætter sig om mod øvrigheden, sætter sig op i mod Gud. Hermed sanktionerer Luther i virkeligheden guddommelig magten. Spørgsmålet er imidlertid: Er det sådan, at magten står Gud nærmere end afmagten?

Sekulariseringen og den enkelte

Hvad sker der, når lidenskaben forsvinder ud af lighedstanken? (Jvf. Kierkegaards En literair Anmeldelse). Ja, så udarter lighedstanken sig til misundelse. Og når misundelsen forener sig i 'et negativt enende princip' - den har intet positivt at samles om - ja, så fører den til 'nivellering'. Ét er den umiddelbare lidenskabs tid. Noget andet er situationen en menneskealder senere i 1840'erne, i Kierkegaards samtid - med dens nivellering, dvs. ophævelse af de fundamentale modsætninger i tilværelsen. Hvad sker der, når det hierarkisk opbyggede samfund styrter sammen? Da har individet ikke mere noget at støtte sig til - og kan i denne svimmelhed gå til grunde. Eller også er der den mulighed, at mennesket bliver til som den enkelte - for Gud.

Adskillelse af stat og kirke

Under sin afsluttende kirkekamp (1854-55) når Kierkegaard frem til at ville adskille stat og kirke. Han udbryder: "For Alt frels Christendommen fra Staten; med sin Protection[beskyttelse] ligger den Christendommen ihjel som naar en Madame med sit Corpus ligger sit Barn ihjel"! SV 19, 154). Kierkegaard betragter her forholdet mellem stat og kirke som foreningen til gensidig ødelæggelse. Det er nemlig iflg. Kierkegaard den enkeltes gudsforhold (samvittighed) der holder det bestående 'svævende', så det bestående ikke guddommeliggør sig selv (SV 16, 93). Hvem andre end den enkelte er der til at sige fra?

Med en mulig adskillelse mellem stat og folkekirke åbnes der for et nyt grundlag for dialog f.eks. med muslimske trossamfund i Danmark. Søren Kierkegaard taler - i Begrebet Angst - om en

dæmonisk indelukkethed som det, at vi ikke vil have med hinanden at gøre. Når vi derimod fører dialog med hinanden, åbnes der for en afdæmonisering af forholdet til hinanden.